

מעדני שבת

פרשת האזינו תשפ"ז

גליון 530

— מעדנים על הפרשה בהלכה ובאגדה —

נערך בס"ד ע"י מתתיהו אליהו הכהן זילביגר

ברוך הוא וברוך שמו

האליה רבה כתב שאמירת ברוך הוא וב"ש אינו דוקא כששומע ברכה אלא אפילו כששומע הזכרה בלבד. התהילה לדוד חולק וס"ל דדוקא על ברכה צריך לענות ב"ה וב"ש אבל לא על אזכרה לבד.

הפרי חדש (קכ"ח י"ג) כתב שכשמזכירים הכהנים בברכת כהנים את השם צ"ל ברוך הוא וברוך שמו, ומביא ראיה ממה שמצינו גבי וידוי שכשהיה מזכיר את השם עונים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אלמא אפילו דליכא אלא הזכרת השם גרידא צריך לברכו.

אמנם אשל אברהם (בוטשאטש קכ"ד ה') דוחה שאין ראיה מבית המקדש כי שם היו מזכירים השם ככתבו משא"כ עכשיו. ואולי כוונת הפרי חדש מצד ברכת כהנים שלחשיבות המצוה הרי הזכרת השם היא מעין שהיה בבית המקדש ויש לענות ברוך הוא וברוך שמו.

באמצע פסוקי דזמרה

השו"ע (נ"א ד') פוסק צריך ליזהר מלהפסיק בדבור משיתחיל ברוך שאמר עד סוף י"ח. המ"ב כתב שאפילו ברוך הוא וב"ש אסור לומר כיון שלא הוזכרה בגמרא אבל אמן מותר לענות על כל ברכה ששומע אפי' באמצע פסוק של פסוקי דזמרה אם הוא במקום דסליק ענינא. המ"ב כאן מוסיף וכל"ש בברכת ק"ש אפילו בין הפרקים אסור לאמר ברוך הוא וב"ש.

המשנה ברורה (קכ"ב סק"ד) כתב שמי שכבר סיים תפילת י"ח אלא שאינו יכול לפסוע מחמת אדם שמתפלל לאחריו יכול להפסיק ולענות אמן, ובמאמר מרדכי כתב בפשיטות דאפילו ב"ה וב"ש מותר אז לומר.

קודם ברכת המזון

הטור (או"ח קצ"ב) כתב שאחרי זימון קודם שמתחיל ברכת הזן יש לומר ברוך הוא וברך שמו. הדרכי משה תמה שברמב"ם אינו מוזכר שאומר ברוך הוא ברוך שמו, ואפשר שטעם רבינו בזה כדי להפסיק בין ברכת הזן לברכת הזימון אבל לא ידעתי מנין לרבינו זה.

הפרישה מפרש שהוא מחזרת המברך וקאי אדלעיל מיניה ור"ל דהמברך אומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ברוך הוא וברוך שמו והוא ההוספה שהוסיף על חבירו ואח"כ מתחיל בברכה ראשונה של ברכת המזון. ומביא שהמהרש"ל כתב שהשומע הברכה מן המברך יענה ברוך הוא וברוך שמו וכן על כל שאר התחלת ברכות, ושיבוש גדול הוא לאמרו המברך בנוסח ברכת הזימון וכן קבלתי שאין לאמרו.

השו"ע השמיט דין זה, וכתב המשנה ברורה משמע מזה דלא יאמר ברוך הוא וברוך שמו, ויש פוסקים כתבו לומר ב"ה וב"ש וכן המנהג, ועיין במ"א ובשאר אחרונים דעכ"פ לא שייך זה ביחיד, וגם בשלשה אין לומר אותו רק המברך ולא שנים המזמנים עמו.

הנה רבים וטובים נוהגים שלא לאמרו כלל וגם לא המזמן, לא בשלשה ולא בעשרה, דכיון שהדיעות חלוקות בזה, ואינו מן החיוב, שב ואל תעשה עדיף. והערוך השולחן (קפ"ז ב') כתב מה שנדפס באיזה סידורים מקודם ברכת הזן לומר ברוך הוא וברוך שמו טעות הוא וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים אינו אלא טועה.

כתיב (לב, ג) 'כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינו', תשובת הרא"ש (כלל ד') לומד מכאן שעל כל ברכה ששומעים צריך לענות ברוך הוא וברוך שמו. ועוד כתיב (משלי י, ז) 'זכר צדיק לברכה', ועל אחת כמה וכמה צדיקו של עולם.

השו"ע (או"ח קכ"ד ה') פוסק על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום אומר ברוך הוא וברוך שמו.

המשנה ברורה כתב מ"מ. השומע ברכה שחייב בו והוא מתכוין לצאת ע"י המברך כברכת שופר ומגילה וקידוש וכהאי גוונא אין לענות ב"ה וב"ש, דשומע כעונה וכמאן דאמר בעצמו הברכה דמיא והוי הפסק בברכה. והחיי אדם נשאר בצ"ע לענין דיעבד, ונ"ל דבדיעבד אין להחמיר בזה. הפסקי תשובות מוסיף אך בתנאי שלא חיסר עקב כך מלשמוע מהמברך 'מלך העולם'.

במעשה רוקח (ברכות א' י"א) שהביא המ"ב כתב הטעם שיצא בדיעבד הוא משום דאם בדיעבד המברך בעצמו בירך ואמר ברוך אתה ה' ברוך הוא וברוך שמו אלקינו מלך העולם, אף ששינה מטבע הברכה שתיקנו חז"ל יצא.

האגרות משה (או"ח ב' צ"ח) וכן המשנה הלכות (י"ג ט"ז) כתב עקב חשש זה דעניית ב"ה וב"ש בברכה שיוצאים בה י"ח לא נהגין להקפיד לענות ב"ה וב"ש בברכת המצוות ובברכות הנהנין הגם שאין שומעם כדי לצאת בהם ידי חובתם, שמא יטעה לענות גם כששומעם לצאת י"ח. נמצא שלמעשה עניית ב"ה וב"ש קיימת בעיקרה בברכות השחר ובחזרת הש"ץ ובברכות העולה לתורה והמפטיר.

במעשה רב (אות מג) כתוב שהגר"א לא להקפיד על ברוך הוא וב"ש כי הש"ץ אינו ממתיך עד שתכלה מפי העם ומפסיד חזרת התפלה.

ובשו"ת פאת שדך (י"ט) כתב טעמו של הגר"א לענין חזרת הש"ץ כי יש לשמוע התפילה כדין מכוין לצאת י"ח, כי החזרה מעלתה גדולה מהלחש, ולא יענה ב"ה וב"ש כדי שלא יהיה הפסק באמצע ברכה.

המשנה ברורה כתב בברכות שחתימתן קצר רק כב' תיבות כפוקח עורים בברכת השחר וכה"ג בשמנה עשרה וכל הברכות מהנכון לש"ץ ליזהר אז שלא למחר כ"כ לחתום תיכף את הברכה אלא לשהות מעט כדי שכל העונים ישמעו איזה ברכה מסיים אח"כ וגם יהיו יכולים לענות האמן תיכף דאל"ה לפעמים ע"י הקול של עניית ב"ה וב"ש הרבה מהעונים אינם יודעים איזה ברכה מסיים וגם ענייתם הוא איננו תיכף אחר שכלה הברכה ויש בו חשש של אמן יתומה.

ויש לאמרו כהוגן בלא להבליע התיבות, ולהקפיד להתחיל אמירתו מיד לאחר שהזכיר המברך שם השם ולא תוך כדי הזכרת השם וגם לא להתחיל כשכבר אומר 'מלך העולם'. וכן יש להדגיש הוא"ו דוברוך שמו.

העטרת זקנים (ה' סק"ב) כתב כשאומר ברוך הוא וברוך שמו יכוין שהשם יתברך ברוך מעצמו ואינו צריך לברכתו.

חשוקי חמד (ראש השנה הקדמה) כתב שר' אלי' לופיאן אמר בשם גדולי עולם שכדאי היה לברא את העולם בשביל ברוך הוא וברוך שמו וכל שכן אמן שגדול יותר.

כתיב (לב, ט) 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו', מבואר כאן שישראל אין להם שום מזל אלא הם חלק ה', ובזה מבאר המהרש"א מה שאמרו בגמ' (כתובות ס"ו:) בכה רבן יוחנן בן זכאי ואמר אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפלה, אמר אשריכם על שני הצדדים, כי באמת שני ההפכיות הם למעלות ישראל כי כל אומה ואומה יש לה שר ומזל בשמים משא"כ ישראל שאין להם שום מזל אבל הם חלק ה' כי יעקב חבל נחלתו, ולכן כשעושין רצונו הם למעלה מכל האומות ושריהם, כמו שנאמר 'הבט נא השמימה וגו' שדרשו שהוציא את אברהם החוצה למעלה מכל צבא השמים דאין הבטה אלא מלמעלה למטה, אבל כשאין עושין רצונו אז הקב"ה מסלק שכינתו מהם והרי הם שפלים ונבזים מכל האומות שיש להם שר ומזל ולישראל אין שר ומזל.

כתיב (לב, לו) 'כי ידין ה' עמו ועל עבדיו יתנחם כי יראה כי אזלת יד ואפס עצור ועזוב'. הפנים יפות מבאר ע"פ דברי הגמ' שבת דמי שיש בידו למחות בחוטאים ואינו מוחה נענש עמהם אבל במקום שאין שומעים לו אז אינו נענש, וזה כוונת הפסוק כי ידין ה' עמו דבעת שידין את עמו החוטאים ועל עבדיו יתנחם יחוס וירחם ויחשוב מחשבה אחרת לטובה על עבדיו הצדיקים העובדים אותו שאין מגיע להם עונש על מה שלא מחו כי יראה כי אזלת יד ונחלש מאד כח הצדיקים ואפס עצור עזוב ואין אדם נעצר מן העבירה בתוכחת הצדיקים ממילא אין נענשים עמהם.

הרמ"א (תרכ"ד ה') פוסק אין אומרים תחנון מיום כפור עד סוכות, והמדקדקים מתחילים מיד במוצאי יו"כ בעשיית הסוכה, כדי לצאת ממצוה אל מצוה. וכן חזר וכתב בסימן תרכ"ה מצוה לתקן הסוכה מיד לאחר יום כפור, דמצוה הבאה לידו אל יחמיצנה. האליה רבה שם תמה הא כיון דעשיית סוכה מצוה הוא, היה יותר טוב למדקדקים לעשותה קודם יו"כ דתכריע הכף לזכות, כמו שיש שמדקדקים בזה לעשות קידוש לבנה קודם יו"כ, וגם אלו שנוהגים לעשות קידוש לבנה דוקא לאחר יו"כ הוא רק משום שבקידוש לבנה יש ענין בזה שנחשבים הקהל כמבושמים ושמחים שנמחלו עונותיהם. וגבי קנין ד' מינים גם מצינו שיש ענין לקנותו בעשרה ימי תשובה כדי שיהיה לו עוד זכויות כמו שכתב במטה אפרים (תר"ג ה') במקום שמצוי שם מוכרי אתרוגים נוהגין אנשי מעשה להיות זריזין מקדימין לקנות להם אתרוגים יפים ומהודרים בעשרת ימי תשובה וכן להכין להם לולבין והדסים לצורך מצות החג וכל איש לפי הונו ועשרו יכבד ה' ממה שחננו וזכות מחשבת המצוה היקרה הזאת שהוא מצרפה למעשה תכריע אותו לכף זכות ביום הדין הקדוש לזכות לו החתימה. ומתרץ דאי אפשר לעשות הסוכה קודם יו"כ כיון שטעם הסוכה היא שמא נתחייבנו ביו"כ גלות ואילו עשינו קודם יו"כ לא נחשוב זה לגלות.